

RITVA HAPULI

Kirjoittamisen kulttuurihistoriasta

Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa on vuoden 2001 alusta lähtien toiminut Suomen Akatemian rahoittama naisten kirjoittamista selvittävä projekti. Ritva Hapuli esittelee, mitä projektin tutkijat tarkoittavat kirjoittamisen kulttuurihistorialla ja sen sukupuolittuneisuudella.

■ Nykykulttuurissamme kirjoittamista arvostetaan suuresti ja sitä pidetään myös tärkeänä tienä itsetuntemukseen. Kuten norjalainen sosiaalianthropologi Thomas Hylland Eriksen toteaa, ilman kirjoitustaitoa me emme olisi ihmisinä nykyisen kaltaisia. Hän tiivistää kirjoittamisen merkityksen lausumalla, että kirjoittamalla ihminen voi siirtää ajatukset, tosiasiat, perustelut ja tunteet itsensä ulkopuolelle. Tällä tavoin ne voidaan säilöä lähes samalla tavoin kuin kulttuuria säilötään museoon.¹

Kirjoittamisen maailmat. Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoria, 1880–1950 -projektin² tutkimuksia yhdistävä käsitys on, että kirjoittamista säätelevät aina kulttuuriset olosuhteet; materiaaliset, sosiaaliset ja ideologiset ehdot. Kirjoittamalla ihminen voi ymmärtää maailmaansa. Säilynyt kirjoitettu kokemus maailmasta on myös historiallinen tie menneen kulttuurin ymmärtämiseen. Sitä kirjoituksia tulkitsemalla on mahdollista ainakin osin tavoittaa sitä, millaisia mer-

kityksiä ihmiset ovat asioille ja teoille antaneet. Tämä kysymys on askarruttanut historioitsijoiden eri sukupolvia.

Monet filosofit, kuten esimerkiksi Hannah Arendt ja Paul Ricoeur, ovat kehitelleet historianteoriaa tarkastelemalla kertomisen ja identiteetin muodostumisen välistä suhdetta, sitä kuinka identiteetin synty tapahtuu tarinoita kertomalla. Kerromme erityisesti tarinoita eletystä elämästä ja kokemuksista, joita viemme loppuun juuri niistä kertomalla. Kerromme näitä yksilöllisiä tarinoita itsestämme kulttuurin välittämien yleisiä malleja tulkiten ja soveltaen.³

Kirjoittamisen kulttuurihistorian kannalta on lisäksi merkillepantavaa se, että sekä Arendt että Ricoeur vertaavat kirjoittamista käsityöläisyyteen. Arendt puhuu esineellistymisestä joka tapahtuu silloin, kun ajatus kirjoitetaan muistiin. Hän myöntää taide-
teosten olevan ajattelun tuotteita, mutta

1. Thomas Hylland Eriksen (2003) *Helken tyrannia*. Alkuteos *Tyranny of the Moment. Fast and Slow Time in the Information Age*, suomentanut Timo Haanpää, Helsinki: Johnny Kniga, 56.

2. Projektimme kulki ensiksi nimellä *Kirjoittaen maailmalle. Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoria*, mutta tutkimusten etenemisen myötä tuli tärkeäksi nimetä se uudelleen yksityisen aineiston tullessa keskeisempään asemaan. Projektissa toimivat tutkijoina Maarit Leskelä-Kärki, Kirsi Tuohela ja Kaisa Vehkalahti. Heille, Sakari Ollitervolle sekä Tiina Kinnuselle kuuluvat kiitokseni.

3. Ks. esim. Hanna Meretoja (2003) 'Itseymmärryksen kulttuuris-historiallinen välittyneisyys Gadamerin ja Ricoeurin mukaan' teoksessa Sakari Ollitervo, Jussi Parikka & Timo Väntsi (toim.) *Kohtaamisia ajassa. Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria, Kulttuurihistoria – Cultural History 3*, Turku: Turun yliopisto, Kulttuurihistoria, 58–86. Ks. myös Alistaire MacIntyre (2004) *Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus*. Alkuteos *After Virtue. A Study in Moral Theory* (1985), suomentanut Niko Noponen, Helsinki: Gaudeamus.

huomauttaa, että pelkkä ajattelu ei tuota kirjojen kaltaisia konkreettisia esineitä. Ajattelun muuntaa todeksi samankaltainen käsityöläisyys kuin se, joka valmistaa maailmaan kuuluvat kestävätkä esineet. Toisin sanoen, ei siis ole kirjaa, tai laajemmin luetavaa teksti-esinettä, ilman sitä käsityöläisyyttä, joka esineellistää ajatuksen ja muokkaa sen muiden tavoitettavaksi.⁴ Ricoeurin mukaan kirjoitus auttaa tekemään kielestä erityisen käsityöläisyyden aineesta. Kirjoituksen ansiosta kielellisistä teoksista tulee yhtä omavaraisia kuin veistoksista. Ricoeur huomauttaa, että tekijän intentio ja tekstin merkitys eivät yhtene ja tekstin elinkaari pakenee tekijänsä elämän ääreellisestä horisontista. Kuitenkin kirjoituksen ansiosta ihmisillä on maailma eikä vain sarja tilanteita. Kirjoittamisella on vapaus luoda etäisyyttä tilanteista.⁵

Kirjoittamisen kulttuurihistoriaa voi lähestyä nostamalla julkaistujen tekstien rinnalle tasaveroisina yksityisessä elämäntilanteissa kirjoitetut tekstit, kuten kirjeet ja päiväkirjat. Kirjoittaminen on näin myös tutkimuskohde, ei vain tekniikka, joka on tuottanut lähteemme. Kohteena ovat erilaiset tekstit, joilla kullakin on omat traditionsa. Keskeinen kysymys kuuluu, miten erilaisissa teksteissä näkyvät ja risteytyvät kirjoittamisen kulttuurisesti opitut konventiot ja miten niissä näkyy kirjoittajan oman minän rakentuminen. Tutkimme sitä, mikä on kirjoittamisen sosiaalinen ja kulttuurinen merkitys, mutta myös sitä, mitä tehtäviä kirjoittaminen tekijän omasta mielestä palveli. Kuten projektimme nimi jo paljastaa, tarkastelemme näitä kysymyksiä naisten näkökulmasta.

Erilaisten aineistojen kohdalla on kyse historiallisesta muistista, siitä millainen kirjoittaminen, millainen kirjallisuus, ketkä kirjoittajat muistetaan ja miten. Kuka kirjoittaa kenetkin historiaan ja millä tavoin? Historiallinen muisti koskee tietenkin myös erilaisten aineistojen säilymistä ja saatavuutta. Näitä kysymyksiä on lähestynyt esimerkiksi 1800-luvulla eläneen amerikkalaisen runoilijan Emily Dickinsonin ja tämän kälyyn Susan Dickinsonin kirjeenvaihtoa analysoiva Martha Nell Smith.⁶ Hän haluaa kiin-

nittää huomion 1800-luvulla kukoistaneeseen käsikirjoitusten vaihdon kulttuuriin. Hänen mukaansa tämän tyyppinen kirjallinen kommunikaatio, kädestä käteen tapahtunut kirjoitusten vaihto on unohtunut 1900-luvun kirjallisuushistoriallisesta tutkimuksesta, joka on pitkälti keskittynyt vain julkaisuun teoksiin.

Smith huomauttaa, että näin on unohtunut merkittävä kirjallisen kulttuurin alue, joka toimi myös kirjoittajien harjoittelualueena. Ihmiset ovat lähettäneet toisilleen käsikirjoituksia, runoja, luonnoksia, kopioita sekä myös teoksia. He eivät olleet riippuvaisia vain painotuotteista. Smithin mukaan Emilyn Dickinsonin kohdalla unohdus on johtanut siihen, että varjoon on jäänyt hänen tärkein tukijansa, Susan Dickinson sekä se, kuinka syvästi he olivat kiinnittyneet aikansa kirjalliseen kulttuuriin.⁷ Projektissämme kohdistamme katseemme osittain vastaavanlaiseen käsikirjoitusten kulttuuriin.

Kirjallisuuden eriytyminen ja kirjoittajat

Tutkimustemme pääpaino sijoittuu ajanjaksoon, 1800- ja 1900-luvun vaihteeseen, jolloin kirjallinen kenttä ammatillistui ja jakaantui voimakkaasti. Kaunokirjallisuus voitti arvostetuimman aseman. Kirjallisuuden osalta projektimme lähtökohtia lähellä on yhdysvaltalaisen tutkijan Richard H. Brodheadin teos *Cultures of Letters. Scenes of Reading and Writing in Nineteenth-Century America* (1993). Brodhead muistuttaa siitä, että kirjallisuuden kaanon on syntynyt erilaisin painotuksin eri aikoina. Kaaanon syntyy hierarkisoinnin ja eliminoinnin tuloksena. Suurin osa kirjoittamisesta rajautuu pois epäkirjallisuutena ja arvottomana, joten käsitykset merkittävästä ja vähäarvoisesta ovat näin sidoksissa toisiinsa.

Brodhead korostaa, että kirjallisuutta ei ole erillään mekanismeista, jotka toimittavat sen julkisuuteen. Kyse ei ole vain tekstien ja kontekstien historiasta vaan myös moninaisten vuorovaikutussuhteiden historiasta. Kirjoittajat sisäistävät ja työskentelevät erilaisten kirjallisuuskäsitysten mukaisesti tai niitä vastustaen sekä luovat itselleen erilaisia lukijakuntia. Näin ei suinkaan ole

samantekevää, millaisen kirjallisen genren kirjailija valitsee, sillä se vaikuttaa vuorostaan siihen, millaisten sosiaalisten suhteiden ja arvojen maailmaan hän astuu. Brodhead korostaakin eriytyneitä yleisöjä, joiden kulttuurisia identiteettejä ja sosiaalisia tarpeita kirjallisuus puhuttelee. Erilaisilla sosiaaliryhmillä on erilainen suhde kirjoittamiseen ja toisistaan eroavia käsityksiä siitä, mitä kirjallisuuden kirjoittaminen on, millainen tehtävä sillä on vai onko sillä arvo sinänsä.⁸

Tämänkaltainen eriytyminen on nähtävissä Maarit Leskelä-Kärjen⁹ tulkitseman Krohnin sisarusten kirjeenvaihdon kautta. Hän analysoi Aino Kallaksen, Helmi Krohnin ja Aune Krohnin keskinäistä kirjeenvaihtoa kirjailijuuden näkökulmasta. Heidän kirjeenvaihtonsa kautta hän pohtii kirjoittamista yhteiskunnallisena toimintana, heidän suhdettaan luovuuteen ja kirjoittamiseen sekä siihen liittyviä taloudellisia kysymyksiä. Hän tutkii, millaisia valintoja he tekivät ja millaisin seurauksin. Kirjeissä on havaittavissa myös sisarten välisiä jännitteitä, sillä heidän asemansa kirjallisuuden kentällä muotoutuivat erilaisiksi. Aino Kallas on heistä ainoa, joka on romaaneillaan saavuttanut tunnustetun kirjailijan aseman. Helmi Krohn¹⁰ teki monipuolisen uran monilla kirjallisilla kentillä, kuten toimittajana, kääntäjänä, lastenkirjailijana, elämäkertojen kirjoittajana ja spiritualistisen kirjallisuuden tuottajana. Aune Krohn¹¹ löysi omimman alueensa hänen uskonnollista vakaumustaan tukevan kirjallisuuden parista. Tämä eriytyminen on vaikuttanut siihen, kuinka he ovat tulleet muistetuiksi ja kuinka he suhteutuvat kaanoniin.

Kirjallisuuden genrellä ei ole merkitystä vain kirjailijoille ja lukijoille, vaan myös historiantutkijalle. Historioitsijoita on suomitettu ylimielisyydestä eli siitä, että he käyttävät kaunokirjallisuutta tutkimuksissaan sen erityisluonnetta pohtimatta. Historioitsija Peter Gay kritikoi realismia koskevassa teoksessaan *Savage reprisals* (2002) kollegoitaan siitä, että he ovat kriitikittömästi käsitelleet romaaneja sosiaalisen ja kulttuurisen tiedon välittäjinä. Romaaneista on tehty todistusaineistoa, jolloin niitä on luettu

todisteina muun muassa sosiaalisista tavoista, naisten asemasta ja avioliiton taloudellisista järjestelyistä. Hän haluaa purkaa tällaisen yksinkertaistavan näkemyksen ja osoittaa, että romaaneilla on erilaisia polkuja suhteessa todellisuuteen ja että niitä voidaan lukea monin tavoin.

Gay tulkitsee kolmea realistia, Charles Dickensiä, Gustav Flaubertia ja Thomas Mannia. Hän korostaa, että eivät edes realismin edustajat ole ”vain elämän tallentajia”, vaan he muotoilevat, muokkaavat, manipuloivat ja liioittelevat. Realismiin sisältyy todenkaltaisuus, uskottavuus, mutta toisaalta kirjailijat korostavat itseään kirjailijoina, eivät pelkkinä elämän jäljentäjinä. He tietävät hyvin, että realismi ei ole sama kuin todellisuus, vaan realistinen romaani pilkkoo maailman ja kokoaa sen eri tavoin. Todellisuus stylisoituu sekä palvelee juonen ja henkilöiden kehittelyä. Gay esittää, että kirjailijoiden historiallinen tilanne, sosiaalinen luokka, uskonnollisuus, heidän kirjal-

4. Hannah Arendt (2002) *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot*, Tampere: Vastapaino, 139–176.

5. Paul Ricoeur (2000) *Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä*. Alkuteos: *Interpretation Theory. Discourse and the Surplus of Meaning* (1976), suomennut Heikki Kujansuu, Helsinki: Tutkijaliitto, 55–81. Ks. myös hänen viimeisekseen jäänyt suurteoksensa *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (2000).

6. Ks. myös Eva Helen Ulvros (2001) *Sophie Elkan. Hennes liv och vänskapen med Selma Lagerlöf*, Lund: Historiska media, 15–24.

7. Martha Nell Smith (2000) 'Suppressing the Books of Susan and Emily Dickinson', teoksessa Amanda Cilroy and W. M. Verhoeven (toim.) *Epistolary Histories. Letters, Fiction Cultures.*, Charlottesville and London: University Press of Virginia, 101–125.

8. Richard H. Brodhead (1994) *Cultures of Letters. Scenes of Reading and Writing in Nineteenth-Century America*, Chicago and London: The University of Chicago Press. Suomalaisen kirjallisuuden kaanonin synnystä ks. esim. Heidi Grönstrand (2005) *Naiskirjailija, romaani ja kirjallisuuden merkitys 1840-luvulla, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 1019, Helsinki: SKS.

9. Väitöskirjan käsikirjoitus *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä, 1880–1950*.

10. Maarit Leskelä-Kärki (2002) ”Merkillisten naisten elämän ja työn kuvaaja”. Helmi Krohn elämäkerturina’, *Historiallinen Aikakauskirja* 100, 384–396.

11. Maarit Leskelä-Kärki (2001) 'Aune Krohnin kristillinen ja kirjoitettava elämä. Näkökulmia naisten ja uskonnollisuuden tutkimukseen', teoksessa Anu Lahtinen (toim.) *Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa, Historia mirabilis* 1, Turku: Turun historiallinen yhdistys, 223–257.

liset taitonsa ja jopa neuroosinsa vaativat perinpohjaista tutkimusta. Hän tiivistää, että tutkimuksen tulisi kohdistua kirjailijan maailmaan, ammattitaitoon ja mieleen.¹² Gayn peräänkuuluttama herkkyyks ei tietenkään koske vain romaanikirjallisuutta, vaan kaikilla kirjoittamisen muodoilla on omat ”säännöstönsä” ja erityispiirteensä. Hänen esittämiensä tutkimuskysymysten lisäksi projektimme korostaa vielä sukupuolta. Kirjallisuuden genret ovat vahvasti sukupuolittuneesti arvotettuja,¹³ millä on vuorostaan vaikutusta siihen, miten naisten kirjoittamista arvostetaan.

Kirjallinen kenttä ei siis ole sukupuolineutraalia, vaan kulloinkin vallitsevat käsitykset sukupuolista, niiden rooleista ja ominaisuuksista kytkeytyvät lujasti kirjailijuteen. Kyse ei ole vain taidoista ja kutsumuksesta, vaan myös kirjoittamisen vaatimasta ajasta ja tilasta, joita voidaan myös lähestyä sen sukupuolistettuina ehtoina. Kenellä on ollut mahdollisuus omistautua kirjoittamisen väsymättömään ja keskittymistä vaatimaan työhön, on kyse sitten romaanista, kirjeestä tai päiväkirjasta?

Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoriaa käsiteltäessä on lähes mahdotonta sivuuttaa Virginia Woolfia. Jo vuonna 1928 julkaisussa teoksessa *A Room of One's Own* hän eritteli naisten kirjoittamisen sekä aineellisia, fyysisiä että henkisiä ehtoja. Hän toi esiin sen, kuinka kirjoittava nainen joutuu kamppailemaan naiseuden rajoitusten kanssa. Woolf pohti luovaa mieltä, mutta myös rahan ja oman tilan merkitystä. Hän kirjoitti esikuvien ja kirjallisen perinteen sekä kannustuksen tärkeydestä. Hän myös kiinnitti huomiota kysymykseen, mitä kulloinkin pidetään kertomisen arvoisena ja kysyy, miksi kohtaus kaupassa olisi vähempiarvoisen kuin kohtaus taistelukentällä.¹⁴ Kysymys siitä, mikä kulloinkin on kerronnan arvoista, liittyy myös yksityiseen kirjoittamiseen. Myös kirjeiden ja päiväkirjan kirjoittaja arvottaa, punnitsee ja tulkitsee.

Päiväkirjoista ja kirjeistä

Olen jo viitannut siihen, että tarkasteleminen kirjoittamista myös oman identiteetin rakentamisena, jolloin fokus suuntautuu

yksityisempään kirjoittamiseen, perhe- ja ystäväkirjeisiin ja päiväkirjoihin. Molempiin liittyvät käsitykset luonnollisuudesta ja autenttisuudesta. Miten nämä soveltuvat näkemyksiin kirjoittamisen sosiaalisuudesta ja kulttuurisidonnaisuudesta? Raja yksityisen ja julkisen välillä onkin osoittautunut liukuvaksi. Niin päiväkirjojen kuin kirjeidenkin kirjoittaminen on opittua, sitä ohjaavat perinteet, tavat, mallit ja sopimukset.

Havainnollisen esimerkin tarjoaa ranskalaisen historioitsijan Anne Vincent-Buffaultin tutkimus *The History of Tears* (1991), jossa hän analysoi sitä, miten kirjoittamisen eri muodot tarjoavat areenan tunteiden kielellisille ilmaisuille. Hän puhuu kyynelten kokemisesta ja niiden retoriikasta, mikä myös on historiallisesti muuttuvaa. Hän tutkii, miten erilaisissa teksteissä, kuten lääketieteellisissä ja filosofisissa teoksissa, opaskirjoissa, teatteriarvosteluissa ja romaaneissa sekä yksityisimmissä teksteissä, kirjeissä ja päiväkirjoissa, toistuvat samankaltaiset ilmaisut, siis tietynlainen tunnekoodisto. Samalla hän osoittaa, kuinka itkeminen muuttui 1600-luvulta 1800-luvulle tultaessa julkisesta teosta yksityiseksi kokemukseksi. Samalla kyyneleet menettivät sosiaalisen arvostuksen ja ”naisistuivat”.¹⁵

Kirsi Tuohelan melankoliaan keskittyvä tutkimus¹⁶ on kysymyksenasetteluiltaan ja

12. Peter Gay (2002) *Savage Reprisals. Bleak House, Madame Bovary, Buddenbrooks*. New York and London: Norton.

13. Esim. historiallisesta romaanista ks. Kukku Melkas (2003) 'Kamppailu tiedosta. Aino Kallaksen historiallinen romaani ja tiedon tuottamisen problematiikka', *Historiallinen Aikakauskirja* 101, 549–561.

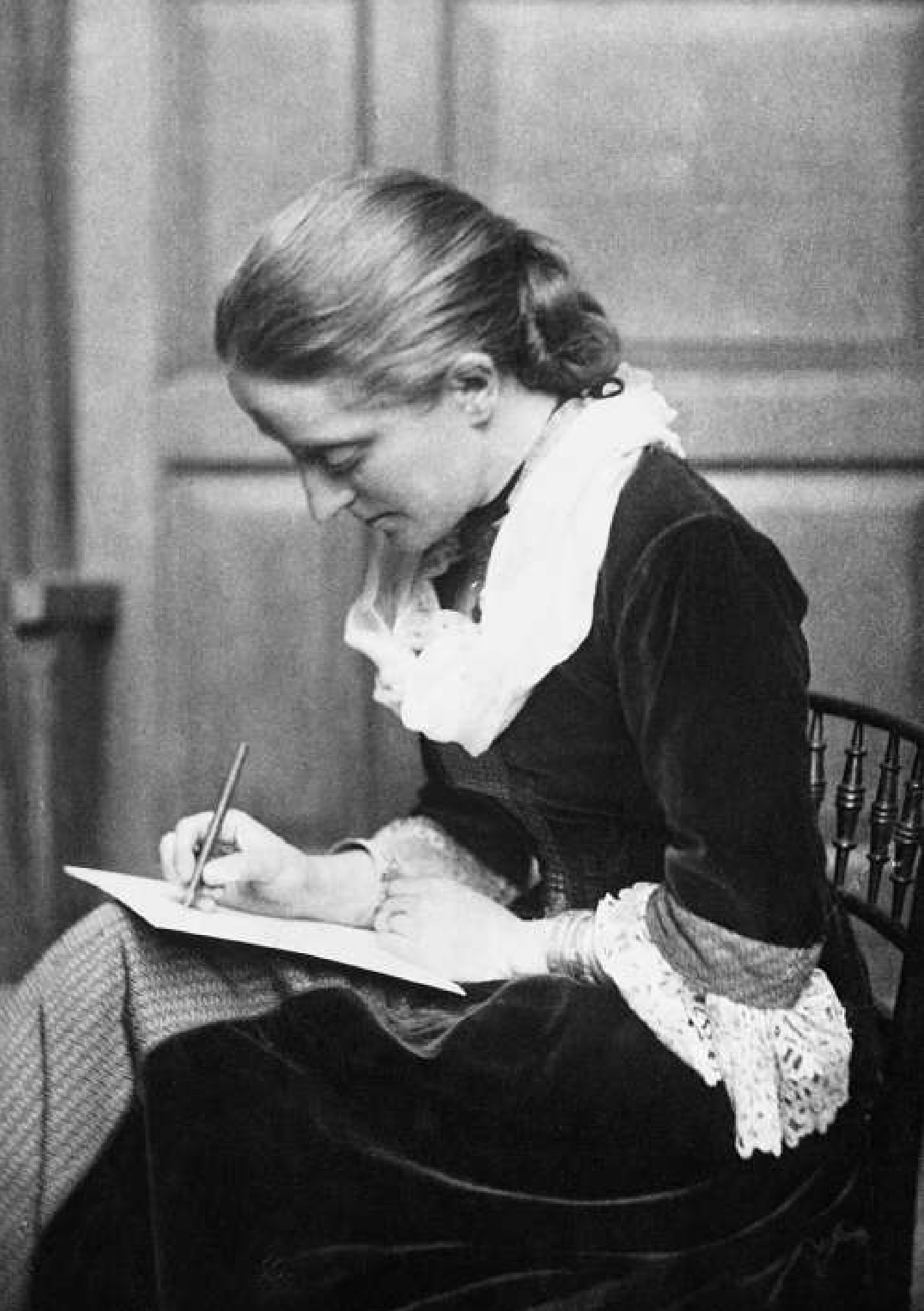
14. Virginia Woolf (2001) *Oma huone*. Alkuteos *A Room of One's Own* (1928), suomentanut Kirsti Simon-suuri, Helsinki: Tammi.

15. Anne Vincent-Buffault (1991) *The History of Tears. Sensibility and Sentimentality in France*. Alkuteos *Histoire des larmes XVIII–XIX siècles* (1986). Houndsmill: McMillan.

16. Väitöskirjan käsikirjoitus *Huhtikuun tekstit. Naiset, melankolia ja kirjoittaminen 1800-luvun lopun kulttuurissa*. Ks. myös Kirsi Tuohela (2001) 'Naisuus ja sairaus 1800-luvun lopulla. Naiskirjailija kivun ja kirjoittamisen kentässä', teoksessa Päivi Lappalainen,

---

Englantilainen kirjailija Julia Horatia Ewing (1841–1885). Kuva: Suomen Kuvapalvelu (Hulton-Deutsch Collection).

otteeltaan samansuuntainen kuin Vincent-Buffaultin. Myös melankoliaa koskevat käsitykset ja sitä kuvaavat käsitteet ovat muuttuvia ja sukupuolistuneita. Tuohela analysoi, kuinka melankolia erityisenä kokemukse-
na on kirjautunut kolmen naiskirjailijan, Victoria Benedictsonin, Laura Marholmin ja Amalie Skramin teksteihin. Kirjoittaminen oli heille keino taistella melankoliaa vastaan, mutta se saattoi myös johtaa sairastumiseen. Tuohela tulkitsee kirjailijoiden julkaistujen tekstien rinnalla heidän yksityisluontoisia aineistojaan ja kysyy, miten naiset tunsivat ja ymmärsivät sairautensa, sekä millainen traditio ja kulttuurinen ympäristö heidän ajatteluaan ohjasi. Hän lukee naiskirjailijoiden erilajisten tekstien rinnalla muun muassa lääketieteellisiä kirjoituksia. Hänen tutkimuksensa on siten sairauden kokemisen ja sairastamisesta kirjoittamisen historiaa.

Kirjoittaminen on sosiaalista ja dialogista toimintaa, on se sitten suunnattu tunteuttomien vastaanottajien joukolle tai toisena äärimmäisyytenä päiväkirjan muotoisena itselle toisena, tulevana minänä, osoitettuna kirjeenä. Päiväkirjat sellaisena intiimin kirjoittamisen muotona, kuin me ne nykyisin ymmärrämme, syntyivät iduillaan 1600-luvulla, mutta vasta 1800-luvun kuluessa päiväkirjojen kirjoittajat alkoivat keskittyä itsensä pohdintaan. Yksityistymisen myötä kasvoi ihmisten tarve itseymmärrykseen, jonka välineeksi päiväkirjan kirjoittaminen kehittyi.

Kirjoittamalla on mahdollista analysoida omia tekoja, tunteita ja haaveita. Sitä voi pitää myös sisäisen kurinalaistamisen muotona, omien syyllisyyksien ja epäonnistumisien tunnistamisen ja tunnustamisen keinona. Yhteiskunta ja kirjoittajan ympäristö ovat silti läsnä, vaikkapa vain ikään kuin mykkänä haamuna, kuten Alain Corbin on esittänyt.¹⁷ Intiimien päiväkirjojen on osoitettu tarjonneen erityisesti naisille heidän kaipaamansa oman tilan, jossa he voivat harjoittaa kirjallista ilmaisua. Fragmentaarisena lajina se notkeasti mukautuu keskeytyksiin ja arjen pirstaleisuuteen. Päiväkirjojen sivuilla naiset ovat voineet arvioida itseään ja neuvotella sukupuolelleen asetet-

tujen odotusten ja vaateiden kanssa. Kuten Anna Makkonen on esittänyt, päiväkirja on ollut naisille paitsi sopeutumisen niin myös kapinan väline, yksityisen vapautumisen tila. Hän myös muistuttaa, että päiväkirjan kirjoittaminen on osoitus omanarvontunnosta, ajatuksesta, että sen kirjoittajan elämä on muistamisen arvoista.¹⁸

Dialogisuus yhdistyy ajatuksiin kirjeistä kirjallisina viesteinä ihmiseltä toiselle. Kirjekäsityksen ytimessä on ajatus siitä, että se on luonnollista ja helppoa, mutta silti kirjeen kirjoittamista ohjaavat soveliaisuuden koodit. Kirjeen kirjoittaminen, vaikka sitä pidettäisiinkin ”tavallisena ja arkisena” kirjoittamisen muotona, on sellaisenakin säädeltä. Kirjeet kantavat historiallisten käytäntöjen jälkiä. Jokainen kirje, näyttää se kuinka yksityiseltä tahansa, on maailman merkitsemä ja sinne lähetetty. Ne avaavat näkymiä siihen, mitä tietyssä historiallisessa tilanteessa on ollut mahdollista ajatella ja sanoa.

Kirjeitä on käytetty hyvin paljon tutkimusten lähteenä, mutta vasta viime vuosina on herännyt kiinnostus tutkia niiden kirjoittamista. Kuten artikkelikokoelman *Letter Writing as a Social Practice* (1999) toimittajat David Barton ja Nigel Hall toteavat, kirjeenkirjoittamisen monimuotoisuus tekee siitä vaikeasti määriteltävän. Kirjeiden kirjoittaminen on pitkäikäisimpiä ja maantieteellisesti levinneimpiä inhimillisen toi-

Heidi Grönstrand ja Kati Launis (toim.) *Läbikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 838, Helsinki: SKS, 194–215 ; Kirsi Tuohela (2002) 'Being ill in the Past. Historizing Women's Experiences of Body and Illness', teoksessa Anu Korhonen & Kirsi Tuohela (toim.) *Time Frames. Negotiating Cultural History, Cultural History* I, Turku: Turun yliopisto, Kulttuurihistoria, 75–87.

17. Alain Corbin (1990) 'Backstage', teoksessa Philippe Ariès & Georges Duby (toim.) *History of Private Life. IV. From Fires of Revolution to the Great War*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 497–506.

18. Anna Makkonen (1993) 'Valkoisen kirjan kutsu eli löytöretkellä päiväkirjojen maailmoissa', Suvi Ahola (toim.) *Hiljaista vimmaa. Suomalaisten naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki, 360–374. Ks. myös Eeva Jokinen (2004) 'Päiväkirjat tiedon lajina', teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*, Tampere: Vastapaino, 118–140.

minnan muotoja. Kirjeiden historia liittyy kiinteästi muuhun kommunikaatiojärjestelmien kehitykseen. Lähes kaiken voi pukea kirjeen muotoon, henkilökohtaisten kokemusten kirjaamisesta julkisten tiedotteiden ja käskyjen antamiseen.

Tämä ei tarkoita sitä, etteikö kirjeiden kirjoittamisessa olisi löydettävissä historiallisia muutoksia ja kulttuurisia sekä myös sukupuolittavia eroja. Kirjeet ovat karkeasti jaettavissa ”arkisiin”, perhe- ja ystäväkirjeisiin, sekä virallisiin, kuten liikekirjeisiin ja hallitusten välisiin kirjeenvaihtoon. ”Arkisten kirjeiden” kulttuurisidonnaisuudesta ovat hyviä esimerkkejä niiden kirjoittamisen opetus sekä kirjoitustaidon leviämisen myötä lisääntynyt erityiskirjallisuus,¹⁹ joka johdattelee muodollisesti oikeisiin, ”luonnollisiin” konventioihin. Sääntöjen tunteminen sallii myös niiden rikkomisen sekä tuo itsevarmuutta, jota myös kirjeen kirjoittaminen edellyttää.²⁰

Kirjeisiin kohdistuva tutkimus korostaa niiden kirjoittamiseen liittyviä sosiaalisia rooleja sekä ajan ja paikan merkitystä. Kirjeet on suunnattu poissaolevalle vastaanottajalle. Aika ja paikka ovatkin merkittäviä erityisesti siksi, että paikallinen etäisyys on useimmiten pääsyy kirjeiden olemassaololle. Kirjeet ylittävät paikkojen välisen eron. Kirjeiden aika on monisyinen, sillä niihin liittyy vähintään kaksi aikaa: kirjoittajan tässä-ja-nyt sekä lukijan tässä-ja-nyt. Niiden välissä on lisäksi odottamiseen kuuluva aika, ja toki sekä kirjoittamisen että lukemisen voi keskeyttää.

Tärkeä aspekti kirjeiden kirjoittamisen käytännössä ovat roolit ja identiteetit, joita osalliset omaksuvat. Ne osoittavat myös kirjeisiin sisältyvän vallan elementin. Kirjeet näyttävät ihmisen dialogisena subjektina, joka kirjoittaessaan rakentaa omaa subjektiviteettiaan. Hän sijoittaa itsensä keskenään jopa ristiriitaisiin rooleihin suhteessa lukijoihin. Hän pyrkii tulemaan hyväksytyksi ja yrittää kirjoittaa sen mukaisesti, mitä olettaa vastaanottajan odottavan. Kirjeen kirjoittaminen toimii minän näyttämönä. Kirjoittaja on läsnä usein minä-muodossa ja allekirjoittajana, läsnä ovat myös lukijat tai lukija, johon viitataan tervehdyksin ja puhut-

teluin. Kirjeiden puhuttelut ja allekirjoitukset saattavat siis paljastaa ”roolipelit”.²¹ Itsensä lisäksi kirjoittaja konstruoi myös lukijansa.

Kirjeiden ”roolipeli” käy ilmi Kaisa Vehkalahten analysoidessa Vuorelan koulukodin arkistoista löytyviä, 1900-luvun alussa koulukodissa olleiden kasvattien kotiin lähettämien kirjeiden jäljennöksiä.²² Koulukodin konteksti osoittaa sen, kuinka opetuksessa kirjoittamista voidaan pitää konkreettisena osana kasvatusprosessia, arvojen ja ihanteiden välittämistä, mutta kirjoittaminen voi palvella myös epäsuoremmin minuuk-sien ja identiteettien tuottamista. Kyse on kirjeistä, jotka on kirjoitettu poikkeusolosuhteissa, rajoitusten ja odotusten alaisina. Kirjeet eivät ole vain kirjoittavien tyttöjen ja vastaanottajien välisiä, vaan niillä on ollut kolmas lukija, koulukodin henkilökunta. Jäljennöksistä on luettavissa opettajien kommentteja kirjoittajien luonteesta. Kommentit ovat osoitus käsityksestä, jonka mukaan kirjeet ovat kirjoittajiensa autenttista puhetta ja sellaisina ikkunoita heidän sieluhinsa. Vehkalahti osoittaa kuitenkin, että

19. Opaskirjallisuudesta ks. esim. Cecile Dauphin (1997) 'Letter-Writing Manuals in the Nineteenth Century', teoksessa Roger Chartier, Alain Boureau & Cecile Dauphin (toim.) *Correspondence. Models of Letter-Writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century*, Polity Press, 112–157; Stina Hansson (2003) 'Brevets väg from bunden till fri form. Brevskrivning och retorikundervisning', teoksessa Paulina Helgeson, Anna Nordenstam (toim.) *Brevkonst*, Stockholm: Symposium, 31–44.

20. David Barton & Nigel Hall (toim.) (1999) *Letter Writing as a Social Practice*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Tiivis johdatus kirjeiden teoriaan sekä kirjekokoelmien toimitamisen ongelmiin on Liz Stanleyn artikkeli 'The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences', *Auto/Biography* 2004: 12, 201–235.

21. Ks. esim. Tilda Maria Forselius (2003) 'Jaget, frun och den fjolliga flickan – rollspel och identitetskonstruktion i Julie Björkegrens brev till Carl Sparre', teoksessa Paulina Helgeson, Anna Nordenstam (toim.) *Brevkonst*, Stockholm: Symposium, 45–74.

22. Väitöskirjan käsikirjoitus *Daughters of Penitence. Vuorela State Reform School and the Construction of Reformatory Identity, 1893–1923*. Ks. myös Kaisa Vehkalahti (2004) 'Lankeemuksen ja katumuksen tyttäret. Kulttuuriset konventiot 1900-luvun alun kasvatuslaitostyttyöjen elämäkerrallisissa kuvauksissa', teoksessa Jahnukainen, Kekoni & Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti, Nuorisotutkimusseuran julkaisuja* 43, Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 61–91.

ne eivät suinkaan ole näin yksityisiä ja spontaaneja, vaan ilmaisua on ohjattu yhteisesti tunnistettavaan muotoon.

Tutkijan vastuusta

Olen edellä korostanut herkkyyttä kirjoittamisen lajien erityispiirteiden tunnistamiselle, mutta kohteinamme ovat myös kirjoittaneet ihmiset, naiset ja tytöt. Tämä johtaa tutkimuseettisiin kysymyksiin siitä, mikä oikeus meillä on tulkita ja esittää tulkintoja toisten elämästä?

Merja-Liisa Hinkkanen on huomauttanut, että elämäkerrallinen tutkimus on vuorovaikutusta kahden ihmisen välillä. Ajallinen etäisyys, todellisen dialogin mahdottomuus muotoilevat tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutussuhdetta omalla tavallaan. Vuorovaikutus on lopultakin vain tutkijan mielessä ja toiminnassa, ja valta tulkita on hänellä. Millainen vastuu meillä siis on tutkimiamme henkilöitä kohtaan? Mitä merkitsee herkkyys kohteiden ”omille äänille”? Hinkkasen mukaan tutkijan vastuun voi julkilausua ja tiivistää sanaan pieteettisyys, jolla hän tarkoittaa kunnioitusta, tutkittavaa eli toista ihmistä kohtaan.²³

Projektissamme joudumme siis pohtimaan myös itseämme sekä lukijoina, tulkit-sijoina että kirjoittajina. ■

23. Merja-Liisa Hinkkanen (1997) 'Oman elämänsä sankaritar? Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia', teoksessa Eero Kuparinen (toim.) *Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*, Turun yliopiston historian laitos, julkaisuja 43, Turku: Turun yliopisto, Yleinen historia, 123–132. Ks. myös Maarit Leskelä-Kärki (2001) 'Kerrottu elämä. Naishistorioitsija ja toisen ihmisen kirjoittamisen ongelmia', teoksessa Jorma Kalela ja Ilari Lindroos (toim.) *Joka-päiväinen historia*, *Tietolipas* 177, Helsinki: SKS, 98–120; Leskelä-Kärki (2004) 'Tutkija ja kolme sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historiautkimukseen', teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*, *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 79, Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus 2004, 306–337. Ks. myös Kaisa Vehkalahti (2002) *Sensitive sources and empathetic reading*. *Ennen ja Nyt* XX:1.